

I z a b e l a S u k i e n n i c k a

Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w średniowiecznym Gdańsku. **Wystawa czasowa**

Wystawa przygotowana przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, a prezentowana w Muzeum Tradycji Regionalnych w Szczecinie od 17 marca do 30 września 2016 roku miała ścisły związek z obchodami 1050. rocznicy chrztu Polski. Ekspozycja utworzona została ze zbiorów własnych gdańskiego muzeum. W jego posiadaniu znajduje się bowiem najbogatsza w Polsce, a druga w Europie kolekcja zabytków związanych z kultem Najświętszej Maryi Panny, które pochodzą z badań wykopaliskowych. Nadrzędnym celem wystawy było ukazanie – w świetle źródeł archeologicznych – roli i znaczenia Gdańska w ogólnoeuropejskim ruchu pielgrzymkowym w XIV i XV wieku. Autorkami ekspozycji są Ewa Trawicka i dr Beata Ceynowa z Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, natomiast jej kuratorem z ramienia Muzeum w Szczecinie była dr Anna Bogumiła Kowalska.

Na ekspozycji przedstawionych zostało ok. 130 zabytków związanych z kultem maryjnym, w większości przypadków obiekty te po raz pierwszy udostępniono szerszej publiczności. Podzielone zostały na grupy tematyczne: kafle z przedstawieniami maryjnymi, figurki ceramiczne z domowych ołtarzyków, ozdoby i elementy stroju z inskrypcjami o tematyce maryjnej, numizmaty i pieczęcie z wizerunkami Marii oraz przedmioty codziennego użytku z napisami „Maria” lub ozdobione literą „M”. Przedmioty te ujawniają niezwykle przywiązanie gdańszczan do Matki Bożej i chęć wyrażenia tej postawy.

Dobrym przykładem są prezentowane na wystawie kafle piecowe z wizerunkiem Maryi z Dzieciątkiem w ujęciu do pasa na złotym, dekoracyjnie ornamentowanym tle czy z przedstawieniem sceny Ukrzyżowania z Marią i św. Janem po obu stronach krzyża. Wzmoczone w XIV i XV stuleciu pielgrzymowanie do miejsc kultu maryjnego w Europie niosło ze sobą większą popularność przedmiotów związanych z ruchem pątniczym. Świadectwem pobytu w Gdańsku pielgrzymów są przede wszystkim znaki pielgrzymie, zwane też plakietkami lub odznakami pielgrzymimi, bogato reprezentowane na wystawie. Do pamiątek

z miejsc kultu, do których przybywali wierni, należały również dzwoneczki, grzechotki, gwizdki, relikwiarzyki, lusterka oraz ampułki na wodę o cudownych właściwościach. Obecność Najświętszej Marii Panny w życiu mieszkańców miasta widoczna jest również w innych przedmiotach codziennego użytku, takich jak: trzonki od sztućców, szklanice, a także prezentowany na wystawie fragment klapy skórzanej torby z zachowanym częściowo, zdobionym wyciętą inskrypcją gotyckiej minuskuły napisem „\ARIA”. Wspomnieć należy także skórzany futerał na komplet woskowych tabliczek do pisania, bogato zdobiony techniką wytłaczania, na którym przedstawiono postać Madonny z Dzieciątkiem oraz świętych Jakuba i Krzysztofa pod gotyckimi arkadami¹.

Motywy związane z Maryją bardzo chętnie były wykorzystywane w elementach dekoracyjnych stroju i biżuterii. Na wystawie szczególną uwagę zwracało ażurowe okucie końca pasa w kształcie koła, z przedstawieniem sceny Zwiastowania Pańskiego. Wewnątrz kolistej ramy umieszczona jest postać stojącego przodem anioła w długiej szacie, z prawą ręką wyciągniętą ku górze, podtrzymującego sięgającą ziemi banderolę z wrytymi literami „av” (gotycka minuskuła)². Wraz z początkiem reformacji nastąpił koniec kultu Najświętszej Marii Panny, czego przejawem było masowe niszczenie jej wizerunku. Takim przykładem jest – również prezentowana na wystawie – figura Madonny z Dzieciątkiem odnaleziona w dwóch fragmentach: osobno głowa, osobno korpus.

Lepszemu poznaniu obiektów ukazanych na ekspozycji służyć miał towarzyszący jej katalog oraz dołączone do kolekcji fotografie z dokładnymi opisami, a także mapa multimedialna pozwalająca prześledzić główne szlaki pielgrzymkowe średniowiecznej Europy. Pokaz wzbogacały postery uzupełniające informacje na temat specyficznej obyczajowości średniowiecznych pielgrzymek, odwołujące się do przedmiotów zaprezentowanych w witrynach. Linearny układ ekspozycji prowadził widza od witryny do witryny, odkrywając przed nim temat wystawy. Z myślą o najmłodszych odbiorcach wystawy przygotowano specjalną prezentację multimedialną z edukacyjną zabawą *Opowieść o pielgrzymie*, w ramach której bardzo dokładnie omówiono elementy stroju pielgrzymiego, wytłumaczono, czym były plakietki pielgrzymie, jak daleko i w jaki sposób podróżowano 500–600 lat temu. Dodatkową atrakcją dla dzieci, i nie tylko, jest pełnoplastyczna rekonstrukcja stroju pielgrzymiego z XV wieku prezentowana na manekinie naturalnej wielkości.

---

¹ *Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w średniowiecznym Gdańsku*, Katalog wystawy, s. 28–29.

² *Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w średniowiecznym Gdańsku*, Katalog wystawy, s. 33.

Ryc. 1. Otwarcie wystawy *Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w średniowiecznym Gdańsku*.
Fot. A. Ryś

Ryc. 2. Wystawa *Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w średniowiecznym Gdańsku*. Fot. A. Ryś